

Na splošno lahko zapišemo, da prispevki ovrednotijo stanje raziskav, a na metodološki ravni praviloma uporabljajo pričakovani nabor virov, skozi katere lahko sledimo revščini. Četudi so mnogi zaključki prispevkov pričakovani, pa so podkrepjeni z novimi kvantitativnimi podatki, temelječimi zlasti na analitičnih kategorijah socialne zgodovine (starost, spol, število otrok). Na splošno vsi avtorji ugotavljajo, da so bile življenjske perspektive revnih slabe in da jim institucionalne možnosti oskrbe, do katerih so sicer najprej prišli otroci, niso ponudile bistveno izboljšanih možnosti za integracijo v družbo, še manj pa so jim ponudile možnost družbenega vzpona. Kljub zapisanemu omenjene študije vendarle preišlje in tudi inovativno združuje dve klasični polji v raziskovanju revščine: na eni strani zgodovino socialnih institucij in načinov socialne oskrbe ter drugih dejavnikov revščine, ki jih smiselno dopolnjujejo s perspektivo posameznika, četudi ob številnih metodoloških zadržkih (stereotipizacija oziroma kolektivna pripisovanja družbenih imaginarijev, oblastna tipizacija, celo laična astrologija, povezana z rojstvom saturnovih otrok, družbenimi pritiski in pritiski skupnosti, »socialno discipliniranje«). Kljub temu je potrebno dodati, da je v večini prispevkov izbira mikroperspektive in posameznega zgolj posredno sredstvo dokazovanja osnovnih ciljev raziskave, torej dokazovanja učinkovitosti oziroma neučinkovitosti določenih družbenih struktur ali ustanov v procesih vključevanja ali izključevanja revnega dela prebivalstva v družbo.

Dragica Čeč

Andrej Rahten: IZIDOR CANKAR. DIPLOMAT DVEH JUGOSLAVIJ /
A DIPLOMAT OF TWO YUGOSLAVIAS. Mengeš - Ljubljana,
CEP - ZRC SAZU, 2009, 420 str.

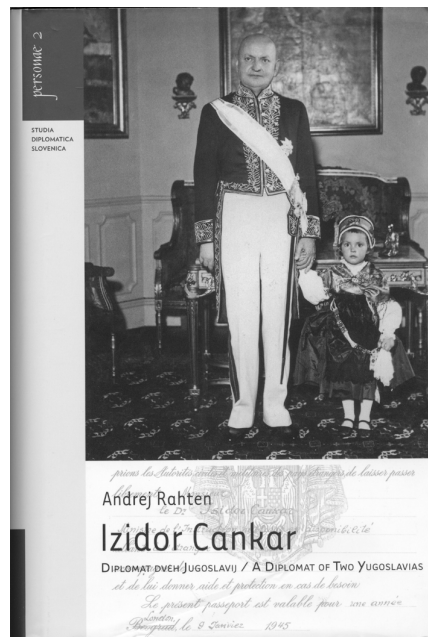
Biografija Izidorja Cankarja, dvojezično delo zbirke *Studia diplomatica Slovenica*, je prva knjiga, ki je nastala kot rezultat sodelovanja Centra za evropsko prihodnost in Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Z opaznim povečanjem zanimanja za biografski žanr tudi v slovenskem prostoru se priznava večja teža izkušnjam posameznikov. Bogata korespondenca, v kateri nastopa Izidor Cankar kot soprog, prijatelj, učenec, profesor, sodelavec in svetovalec Slovenske ljudske stranke, nam odstira mnoge prezrte aspekte njegovega značaja, razmišljanj in delovanj. Rahten v študiji črpa iz širokega spektra arhivskih in biografskih virov, leti vključujejo zbrana gradiva iz Argentine, Kanade in Grčije, kjer je Cankar služboval kot diplomat, glavnino Cankarjeve zapuščine, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije,

zapuščine politikov SLS, ki jo hrani Studia Slovenica, gotovo pa so najbolj izvirni spomini Franka Starmana, Cankarjevega sodelavca na kanadskem poslaništvu. Ti viri nam v precejšnji meri dajejo vpogled v širše zgodovinsko in družbeno ozadje, ki omogoča razumevanje individualnih izkušenj.

Življenjsko pot Izidorja Cankarja, kot nam jo predstavi Rahten, je pomembno zaznamovala podpora Andreja Kalana in nekaterih drugih cerkvenih dostojanstvenikov, ki so v mladem Cankarju prepoznali kandidata za voditelja slovenskega katoliškega gibanja. Svojo »samosvojest« in neposrednost izražanja mnenja je Cankar začel izkazovati že zelo zgodaj, kar ga je pripeljalo do sporov tudi z velikimi avtoritetami takšnega kova, kot je bil Aleš Ušeničnik. Pri izbiri poklica je precej okleval, a se nato odločil za duhovniški stan, ki pa ga je leta 1926 zapustil in se poročil z Ano (Ničo), hčerjo Dragotina Hribarja.

Ob zatonu Habsburške monarhije se je Cankar vključil v aktivno politiko, kjer je v spopadu med Korošcem in Šušteršičem odločno podprl Korošca ter tako zagovarjal Majniško deklaracijo kot minimum slovenskih narodnopolitičnih zahtev. Leta 1917 je Izidor Cankar za nekaj časa prevzel tudi mesto urednika *Slovenca*, nato pa časopisa *Dom in svet*. Kljub temu, da je Cankarju ob Koroščevi podpori kazalo, da ga čaka obetavna politična prihodnost, je Cankar izbral službo na novoustanovljeni ljubljanski univerzi, kjer je leta 1920 postal docent za zgodovino zahodnoevropske umetnosti. Profesuro je obdržal vse do odhoda v diplomacijo leta 1936. V obdobju med obema vojnama je Cankar deloval zunaj politike. Tesna prijatelja sta mu ostajala Fran Saleški Finžgar in Anton Korošec, ki se je obračal nanj tudi po politične nasvete, o čemer priča številna korespondenca.

Cankar je bil imenovan za poslanika v času Stojadinovićeve vlade, ko je bil Korošec na višku svoje politične moči. Odločitev za diplomatsko službo ni bila posledica dolgotrajnejšega načrtovanja, ampak prej spontano sprejeta ponujena priložnost, za katero so se verjetno skrivale strasti po novih izzivih in intelektualna radovednost. Cankar je bil 13. julija 1936 imenovan za pooblaščenega ministra in izrednega poslanika Kraljevine Jugoslavije v Argentini, četudi si je bolj želel diplo-

matske službe na Norveškem, ki je bila prav tako v igri. Na poslaništvu so ga pričakale neurejene razmere, s katerimi se je takoj uspešno spoprijel. Posledica tega je bila, da si je nakopal nasprotovanje večine uradnikov. Izjema je bil dr. Viktor Kjuder, o čemer priča tudi njuna obsežna korespondenca. Cankarjeva zasluga je med drugim bila, da je bil leta 1937 ustanovljen koordinacijski odbor za jugoslovansko šolstvo. Vzpostavil je tudi precej bolj korekten odnos do primorskih Slovencev kot njegovi predhodniki, ki so jih obravnavali striktno kot italijanske državljane. Diplomatsko življenje je Cankarja, kot je zaupal prijatelju, utrujalo in dolgočasilo, kljub temu pa se je v novi službi dobro znašel.

Po treh letih v Argentini si je Cankar zaželel premestitve v drugo (po možnosti evropsko) državo, kjer bi lahko bolj aktivno sodeloval v zunanji politiki, k čemur ga je spodbudila ponovna vojna. Leta 1942 je bil premeščen v Kanado, ki se je kazala kot vse pomembnejša članica antante. Zato se je tudi jugoslovanska vlada v izgnanstvu odločila, da v Ottawi odpre diplomatsko predstavništvo. Cankarjeva prva naloga je tako bila, da sploh najde prostore in sestavi ekipo. Posebno zaupanje si je pri njem pridobil Frank Starman, ki je na poslaništvu delal kot njegov tajnik. V odličnih odnosih je bil Cankar tudi s kanadskim premierjem Mackenzijem Kingom. Jezila ga je pasivnost jugoslovanskih oficirjev v Kanadi, saj naj bi tam »prav vse združene nacije trenirale svoje letalce, le Jugoslavija ne«. Velik trn v peti je bil Izidorju Cankarju Konstantin Fotič, poslanik in kasneje veleposlanik v ZDA. Ta je po različnih kanalih (na primer prek glasila *Srbobran*), bolj ali manj neposredno, izražal svoje velikosrbske težnje, ki so kalile odnose med jugoslovanskimi narodi, svetu pa kazale podobo politično in narodnostno razcepljene države. Cankar je v tem videl velik izhodiščni primanjkljaj za bodoča pogajanja na mirovni konferenci ter s tem nevarnost ponovne izgube Primorske in Koroške. Kreku je svetoval, da naj vladi predlaga sprejem deklaracije, ki bi združila Srbe, Hrvate in Slovence. Cankar je obsojal sodelovanje »bele garde« z okupatorjem, ki po njegovem mnenju ni bilo upravičeno ne glede na nasilje komunistov. Prav tako je kmalu predvidel, da se bodo zavezniki pri takšnem delovanju jugoslovanske vlade v emigraciji prej ali slej obrnili na Tita in partizane. Svoja opažanja, kot lahko beremo v knjigi, je Cankar posredoval Kreku, diplomatskim kolegom in še nekaterim drugim bližnjim prijateljem, a kljub spoštovanju, ki ga je sicer nedvomno užival, ni pritegnil pozornosti vodstva njegove nekdanje stranke, še manj pa širše jugoslovanske politike. Večkrat se mu je namreč očitalo, da v tujini pač ne more razumeti, kaj se dogaja doma. Kraljevina Jugoslavija pa je »životarila samo še v korespondenci njenih ministrov in diplomatov.« Vse bolj se je tako pri Cankarju pričela poglobljati dilema, »za katero državo naj kot diplomat sploh deluje.«

Dne 22. februarja 1944 je Cankar odstopil z mesta poslanika v Ottawi, z obrazložitvijo, da se ne strinja s politiko predsednika vlade. Vse bolj je bil prepričan, da je narodne pravice Slovencev na Primorskem moč uveljaviti samo s pomočjo Rusije,

zlasti ker Britanija zaradi miru v Sredozemlju ne bo želela kvariti svojih odnosov z Italijo. Britanski pritisk na kralja Petra II., da se naj sporazume s Titom in Narodnim komitejem, se je stopnjeval. Šubašičevo iskanje sporazuma s Titom je Cankar pozdravil in sprejel vabilo v vlado. Za ministra prosvete in ministra pošte, telegrafa in telefona je bil imenovan 7. julija 1944 in temu je sledila tudi selitev v London. Vendar nad novim premierjem in vladno politiko ni bil navdušen. Slabe tri mesece kasneje je iz vlade tudi izstopil, predvsem zato, ker naj bi želel prispevati k hitrejšemu oblikovanju enotne vlade.

Cankar odnosa svoje nekdanje stranke do domobrancev, v katerih vrstah je imela prevladujoč vpliv, ni razumel in se ga je bil pripravljen tudi javno odreči. V to je prepričal tudi Kuharja in Snoja, medtem ko je Krek ostajal zagovornik protikomunistične usmeritve. Posledica razočaranja nad vodstvom SLS je bilo verjetno tudi njegovo (začasno) navdušenje nad Titom, ki ga je uspel celo prepričati, da ne on ne Rusi v Jugoslaviji nočejo uvesti komunizma. Zato je poslal pismo škofu Rožmanu, naj s svojo avtoriteto doseže vključitev domobrantskih enot v partizanske. Rožman pa mu je odgovoril, »da je naiven in da ne pozna pravega značaja komunizma.«

Tito je 7. marca 1945 sestavil vlado Demokratične federativne Jugoslavije. Medtem ko je Cankar v Beogradu čakal, da ga napotijo v novo diplomatsko službo, se je povezal s Kocbekovim krogom. Najprej mu je bilo ponujeno mesto poslanika v Bruslju, a nato je 9. maja 1945 pristal v Atenah, ki mu niso bile po godu. Cankarjeva diplomatska naloga je bila zaradi zaostrenih razmer med državama precej zahtevna. Njegov položaj je oteževalo dejstvo, da mu je Tito zameril, ker ni upošteval njegove sugestije, da naj ostane v Šubašičevi vladi. Še toliko bolj pa je k osebnemu razočaranju nad Titom prispeval umik jugoslovanskih čet iz Trsta ter vse bolj represivni ukrepi novih oblasti, med drugim tudi neregularne volitve. Konec avgusta 1946 je vlada kot znak protesta do grške politike Cankarja odpoklicala iz Grčije.

Kmalu po vrnitvi so Cankarja upokojili in mu onemogočili javno delovanje, kar pa ga ni odvrnilo od prevajanja in pisanja umetnostnozgodovinskih študij. Nove razmere, ki jih je ustvarila totalitarna oblast, smrt njegovih dobrih prijateljev Rybařja in Snoja ter naposled tudi ločitev od soproge so Cankarja vse bolj vodile v zagrenjenost in osamo, tako v javnem kakor tudi zasebnem življenju. Naposled se je malo pred smrtjo s Finžgarjevo pomočjo znova »vrnil med vernike.«

Za razliko od biografij, kjer je analiza usmerjena v razbiranje socialnega, političnega in kulturnega konteksta (na primer biografija o Hitlerju Iana Kershawa), gre pri Rahtnu bolj za »tradicionalno« biografsko delo, kjer njegova družbena mreža večkrat nastopa kot anekdotični dodatek. Že s samo izbiro dr. Izidorja Cankarja, ki ga predstavi prvenstveno kot diplomata (druga področja njegovega ustvarjanja, kakor so literarna kritika, politika in umetnostna zgodovina, so že obdelana dokaj izčrpno) ter se posveti zlasti dvema poljema njegovega delovanja – političnemu in diplomatskemu, ne sledi sicer bolj aktualni zvrsti »socialnih« biografij. Kljub temu smo dobili

kvalitetno delo, ki pomembno osvetljuje lik Cankarja, moža »nemirnega duha«, in ključne prelomnice slovenske polpretekke zgodovine.

Gašper Mithans

Francesco Leoncini (a cura di): ALEXANDER DUBČEK E JAN PALACH. PROTAGONISTI DELLA STORIA EUROPEA. Soveria Mannelli (Catanzaro), Rubbettino, 2009, pp. 409

Perno attorno a cui ruota il volume è la Primavera di Praga, l'esperimento di nuovo corso del socialismo tentato dal partito comunista in Cecoslovacchia, iniziato a partire dal 5 gennaio 1968 e durato fino al 20 agosto dello stesso anno, quando un corpo di spedizione dell'Unione Sovietica e dei suoi alleati del patto di Varsavia (ad eccezione della Romania) invase il Paese. Francesco Leoncini, uno tra i più autorevoli interpreti in ambito internazionale della storia ceca, slovacca e dell'Europa centrale, vi raccoglie gli esiti scientifici di due tavole rotonde organizzate all'Università Ca' Foscari di Venezia nel 2002 («Jan Palach e il sogno della libertà;» »1992: l'autunno di Praga e la scomparsa di Alexander Dubček»). In tre differenti parti («Presentazione»; »L'esperienza umana e civile di Jan Palach;» »Appendice») sono raggruppati venti saggi di carattere filosofico, sociologico e storico-culturale firmati da autori cechi, italiani, sloveni e tedeschi. Nella tormentata vicenda del comunismo internazionale, la cosiddetta Primavera cecoslovacca del 1968 ha fatto segnare un punto di svolta decisivo. Per questa ragione, come rileva Leoncini nelle pagine introduttive, fissando l'asse attorno a cui ruota questa ben documentata pubblicazione, »Alexander Dubček e Jan Palach non sono espressione di un Paese e di un sistema di governo ormai scomparsi ma protagonisti di una stagione che pone innumerevoli interrogativi alla coscienza e alla storiografia europee« (Leoncini, 2009, 7).

Ed è proprio nell'attualità della loro lezione, negli spunti offerti dalla rivolta cecoslovacca, che fu una lezione di libertà e un momento di frattura in seno alla costellazione comunista, offrendo nel contempo per chi la seppe cogliere un'importante occasione di riflessione sulla necessità di un ritorno ai valori primigeni dell'idea socialista, che va ricercato uno dei motivi di maggior interesse di questo volume. Gli strascichi e i stravolgimenti che il progetto di costruire un »socialismo dal volto umano« lasciarono sono di varia natura, e non è certo questa la sede per elencarli tutti. A titolo esemplificativo, valgano i dibattiti che la parentesi cecoslovacca innesco in Europa (il caso del PCI viene approfondito dal contributo di